

แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารชุมชนชาติพันธุ์ขมุ
บ้านบนเขาแก่งเรียง ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์
จังหวัดกาญจนบุรี โดยยุทธศาสตร์ BCG
Approaches to building food security in the
Khmu ethnic community of Ban Bon Khao Kaeng Riang,
Tha Kradan Sub-District, Si Sawat District, Kanchanaburi
Province based on the Bio-Circular-Green Economic Model
(BCG Model)

นพรัตน์ ไชยชนะ^{1*} (Nobparat Chaichana)^{1*}

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน และศักยภาพชุมชน บ้านบนเขาแก่งเรียง 2) เพื่อสังเคราะห์ความมั่นคงทางอาหารชุมชนชาติพันธุ์ขมุ บ้านบนเขาแก่งเรียง และ 3) เพื่อค้นหาแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ของชุมชนชาติพันธุ์ขมุโดยยุทธศาสตร์ BCG ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประยุกต์วิธีวิจัย ทางมานุษยวิทยา และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูล 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มเครือข่ายบ้าน 25 คน (2) กลุ่มเครือข่ายวัด 3 รูป/คน และ (3) กลุ่มเครือข่ายราชการ 3 คน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก สนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมี ส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม พื้นที่ศึกษา คือ บ้านบนเขาแก่งเรียง ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการวิจัยพบว่า (1) บ้านบนเขาแก่งเรียง เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐาน ของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุมาตั้งแต่อดีต บรรพบุรุษอพยพจากเมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาว

^{1*} อาจารย์ ดร., สาขาวิชานวัตกรรมสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี กาญจนบุรี 71190, อีเมล: Chimmanee@kru.ac.th

^{1*} Lecturer, Dr., Social Innovation for Community Development Program, Faculty of Humanities and Social Science, Kanchanaburi Rajabhat University, Kanchanaburi Province, 71190, Thailand, E-mail: Chimmanee@kru.ac.th

*Corresponding author : E-mail address : Chimmanee@kru.ac.th

Received: December 21, 2022; Revised: March, 23 2023; Accepted: May, 3 2023

วิถีชีวิตทำการเกษตร ศักยภาพชุมชน คือ 1) พื้นฐาน 2) ทุนธรรมชาติ 3) ทุนมนุษย์ 4) ทุนทางสังคม และ 5) ทุนวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น (2) ชุมชนมีความมั่นคงทางอาหารเนื่องจากชุมชนมีศักยภาพในการเข้าถึงทรัพยากรอาหารจากหลายแหล่ง ปัจจุบันการผลิตแบบยังชีพเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขาย วิถีพึ่งพาปาลดลง และ (3) แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ได้แก่ 1) การจัดสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ของทรัพยากร 2) การใช้จุดแข็งและศักยภาพของพื้นที่ยกระดับมูลค่าการผลิตสินค้า 3) การใช้องค์ความรู้ช่วยยกระดับให้ชุมชนสามารถแข่งขันได้ และ 4) สร้างภูมิคุ้มกันในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

คำสำคัญ : กลุ่มชาติพันธุ์ขมุ, ความมั่นคงทางอาหาร, ศักยภาพชุมชน, ยุทธศาสตร์ BCG

Abstract

This research aimed to 1) investigate the community context and community potential of Ban Bon Khao Kaeng Rieng, 2) synthesize food security of the Khmu ethnic community of Ban Bon Khao Kaeng Rieng, and 3) determine approaches to building food security of this Khmu ethnic community based on the BCG Model. This qualitative research applied anthropological and participatory research methods, and the subjects were 3 groups of 31 people selected using purposive sampling: 25 people from the household network, 3 monks from a Buddhist temple network, and 3 people from a government network. Data were collected using in-depth interviews, focus group discussions, and participant and non-participant observations. The data were validated and concluded before a report was written. The study area was Ban Bon Khao Kaeng Rieng community, Tha Kradan Sub-district, Si Sawat District, Kanchanaburi Province.

The study found (1) Ban Bon Khao Kaeng Rieng was an old community settled by a Khmu ethnic group migrating from Vientiane, Lao People's

Democratic Republic whose way of life has always been in agriculture. The community potential comprised: 1) basic capital, 2) natural capital, 3) human capital, 4) social capital, and 5) cultural capital, making the community's identity outstanding. (2) For food security, the Khmu ethnic group had good potential because of various food resources but self-sufficient production has changed to production for income with less forest dependence. (3) The approaches to building food security of the Khmu ethnic group were 1) Balancing between conservation and utilization for the sustainability of resources and bio-diversity, (2) Using the strong points and potentials of the area to upgrade the production of goods and services, (3) Using the knowledge to upgrade the community's competitiveness and environmental friendliness. (4) Creating immunity against and ability to respond to changes in the world.

Keywords : Khmu ethnic group, food security, community potential, BCG Model

บทนำ

ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมาก ทั้งด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน โดยมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง จากวิถีการเกษตรกรรมไปสู่วิถีทุนนิยมอุตสาหกรรม ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และกระบวนการของระบบผลิตและการบริโภคอย่างเห็นได้ชัด ในช่วงหลังทศวรรษที่ 18 ได้มีการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการปฏิบัติอุตสาหกรรม ส่งผลให้รูปแบบ การผลิตและการบริโภคเปลี่ยนแปลงไป จากการพัฒนาที่ได้กล่าวมาในข้างต้น แสดงให้เห็นว่าโลกกำลังสูญเสียสิ่งที่สำคัญที่สุดไป นั่นคือ ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการดำเนินชีวิต สำหรับประเทศไทยขณะนี้ กำลังได้รับผลกระทบจากการสูญเสียของทรัพยากรธรรมชาติ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความลดลงของการพึ่งตนเองในด้านอาหารของครัวเรือน ทั้งในด้านวิถีของระบบการเกษตรซึ่งเป็นวิถีหลักของชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงการ เข้าถึงและการมีอยู่ของทรัพยากรอาหารตามแหล่งธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุให้ชุมชน อยู่ในสภาวะความเสี่ยงความมั่นคงทางอาหาร (ภานุมาศ สุนทรวิจิตร, 2559: 2)

ความมั่นคงทางอาหารเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ ถ้าครัวเรือนชุมชนและประเทศ ไม่มีความมั่นคงทางอาหารก็เหมือนขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ส่งผลให้การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างยากลำบาก ปัญหาความมั่นคงทางอาหารเริ่มต้นขึ้นในช่วง พ.ศ.2513 – 2522 (Alkon, 2011: 25) ซึ่งเป็นช่วงที่ทั่วโลกกำลังประสบปัญหาขาดแคลนธัญพืชสำหรับบริโภค ส่งผลให้เกิดวิกฤตราคาอาหารที่เพิ่มสูงขึ้น และในช่วงเวลานั้นได้มีการจัดการประชุมอาหารโลกครั้งแรกขึ้นในปี พ.ศ. 2517 ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี โดยในที่ประชุมมองความมั่นคงทางอาหารว่าเป็นปัญหาที่เกิดมาจากความไม่เพียงพอในการผลิตอาหารเพื่อตอบสนองความต้องการในการบริโภค (ศจินทร์ ประชาสันต์ และคณะ, 2555 : 16) จึงเกิดคำว่า “ความมั่นคงทางอาหาร” (Food Security) ขึ้นโดยองค์การอาหารโลก ได้ให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารว่า การมีปริมาณอาหารสำหรับบริโภคภายในครัวเรือน ชุมชน และประเทศ อย่างเพียงพอและมีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง รวมถึงระบบการจัดการผลิตที่สามารถสร้างความยั่งยืนให้แก่ทรัพยากร และมีการกระจายผลผลิตที่เป็นธรรมต่อทุกระดับ (จอมขวัญ ชุมชาติ, 2558: 1)

ความมั่นคงทางอาหารมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมหรือภูมิโนเวตที่มนุษย์อาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยนั้นได้รับการกล่าวขานว่าเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำที่สำคัญของโลก จากความโดดเด่นได้เปรียบในด้านพื้นที่ตั้งเพราะอยู่ในเขตร้อนชื้น ซึ่งมีพื้นที่เพียงร้อยละ 7 ของโลกและเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมีระบบนิเวศต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงเกื้อกูลกัน ตั้งแต่ระบบนิเวศบนพื้นที่สูง จากป่าต้นน้ำไปที่เชื่อมโยงไปสู่ระบบนิเวศในพื้นที่ทางภูมิภาคด้านทิศใต้จรดระบบนิเวศชายฝั่งทะเล ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าที่เกิดจากความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ และความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละระบบนิเวศไม่ใช่สิ่งที่ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวเป็นเอกเทศ แต่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อนและก่อให้เกิดเป็นวิถีชีวิตของชุมชนโดยสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจะทำหน้าที่เป็นฐานชีวิตของชุมชน ในขณะที่ชุมชนจะพัฒนาวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมาเพื่อให้สามารถเข้าถึงใช้ประโยชน์ จัดการ กำกับดูแล ตลอดจนควบคุมให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันรักษาไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น ในลักษณะของจารีตท้องถิ่น (วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์, 2536 : 32)

ชุมชนชาติพันธุ์หมู่บ้านบนเขาแก่งเรียง ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี เน้นการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงโดยมีอาชีพหลัก คือ การทำ การเกษตรกรรม ปลูกข้าวและผักชนิดต่าง ๆ และเลี้ยงสัตว์ไว้สำหรับการบริโภคภายในครัวเรือน เหลือกก็แบ่งปัน และยังคงพยายามที่จะรักษารูปแบบพิธีกรรมตามความเชื่อแบบอย่างจากบรรพบุรุษในการทำการเกษตรโดยเฉพาะการปลูกข้าว ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ (อรพรรณ ศรีทอง และเฉลิมพล ศรีทอง, 2563 : 162) จากสถานการณ์ดังกล่าวเห็นถึงระบบการผลิตอาหารในครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ ชุมซึ่งพบว่าเลือนลงมาก ส่งผลต่อบัณฑิตด้านความมั่นคงทางอาหารชุมชนโดยเฉพาะ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารการเข้าถึงแหล่งอาหาร โดยอาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ได้ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในการใช้พื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น แต่ก่อให้เกิดความจำเป็นในการแสวงหาความมั่นคงในชีวิต รูปแบบใหม่ ในลักษณะที่คนวัยหนุ่มสาวและวัยกลางคนจะเลือกทำงานด้านการ รับจ้างและการบริการมากขึ้น ซึ่งเป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าการสืบทอดวิถีชีวิตการทำมาหากินจากเดิมที่พึ่งพาทรัพยากรป่าไม้หรือแหล่งอาหารในชุมชนลดน้อยลง ผู้ศึกษา เห็นว่าทิศทางการปรับเปลี่ยนสภาพการทำมาหากินในปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์ ชุมกำลังเข้าสู่รูปแบบการแสวงหาอาหารด้วยการแลกเปลี่ยนซื้อหา หรือพึ่งพา ระบบ ตลาดมากกว่าจะเป็นระบบการสร้าง ควบคุม และใช้ประโยชน์จากการจัดการพื้นที่ ที่เคยเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน ทั้งโดยสภาพบังคับและ โดยความอ่อนแอในการต่อสู้กับอำนาจทางสังคมและเศรษฐกิจที่รุกคืบเข้าไป รายล้อมพื้นที่ของกลุ่มคนพื้นเมืองในลักษณะของร้านค้าสะดวกซื้อและแหล่งงาน รับจ้าง ที่จะปรับเปลี่ยนวิถีการทำงานของกลุ่มชาติพันธุ์ ชุมให้อยู่ในระบบตลาดมากขึ้น ดังนั้นจึงเป็นที่มาของการวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารชุมชน ชาติพันธุ์หมู่บ้านบนเขาแก่งเรียง ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี โดยยุทธศาสตร์ BCG ซึ่งผู้วิจัยเก็บข้อมูลบริบทชุมชน และศักยภาพชุมชน บ้านบนเขาแก่งเรียงเพื่อนำมาสู่การเพื่อสังเคราะห์ความมั่นคงทางอาหาร ของชุมชน และแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนภายใต้กรอบคิด

เรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและสิทธิชุมชน ควบคู่กับการพิจารณาถึงกรอบแนวคิด ความมั่นคงทางอาหารโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติให้ความสำคัญของการพิจารณาถึงความพอเพียง การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์ และ เสถียรภาพในด้านอาหาร ภายใต้บริบทของฐานวัฒนธรรมของชุมชนในการเป็นกลุ่ม ชชาติพันธุ์พื้นเมืองเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตโดยการมีส่วนร่วม ของคนในชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน และศักยภาพชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง ตำบลท่า กระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อสังเคราะห์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชาติพันธุ์หมู่บ้านบนเขา แก่งเรียง ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี
3. เพื่อค้นหาแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชาติพันธุ์มุ โดยยุทธศาสตร์ BCG เป็นฐาน ชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาประเด็นด้านความมั่นคงทางอาหารในชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เป็นประเด็นที่นักวิชาการได้ให้ความสนใจหลากหลาย อาทิสุรัชย์ รักษาชาติ (2545) ศึกษาแบบแผนการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารชุมชนกะเหรี่ยง ไสพล์ ศิริไธย์ และคณะ (2551) ศึกษาประเด็นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาความมั่นคง ทางอาหารในประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ นพรัตน์ ไชยชนะ (2561) ทำการศึกษาแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนด้านความมั่นคงทางอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง นพรัตน์ ไชยชนะ และจักขุมาลย์ วงษ์ท้าว (2561) ทำการศึกษาความมั่นคง ทางอาหารในมิติวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง นพรัตน์ ไชยชนะ และวีระวัฒน์ อุดมทรัพย์ (2559) ทำการศึกษาประเด็นความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยความมั่นคง ทางอาหาร สถาบันวิจัยสังคม (2556) ศึกษาการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารของกลุ่ม ชาติพันธุ์ในพื้นที่อนุรักษ์ ปีที่ 1 Chaichana. N. (2018) ศึกษาประเด็น Modes of

Production and Food Security in Cultural Dimensions Ban Thiphuye, Thailand และสถาบันวิจัยสังคม (2559) ศึกษาการสร้างควมมั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ปีที่ 2 พบว่า การศึกษาความมั่นคงทางอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ของจังหวัดกาญจนบุรี มีการศึกษา 3 ประเด็น คือ 1) การพึ่งตนเองด้านอาหาร 2) สิทธิและการเข้าถึงระบบอาหาร ความเสี่ยงความเปราะบาง และ 3) ศักยภาพในการแก้ไขปัญหาด้านอาหารของครัวเรือนและชุมชน ทั้งนี้นงานทั้งหมดที่ได้กล่าวมานั้นเป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่ชายแดน ทั้งนี้การศึกษาเรื่องนี้จะให้ความสำคัญกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มุขในพื้นที่บ้านบนเขาแก่งเรียง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจหลายประเด็น เช่น สมาชิกบางส่วนของชุมชนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มุขที่อาศัยอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรีก่อนการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ ชุมชนโดนประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์จากอุทยานแห่งชาติเอราวัณ เป็นต้น นอกจากนี้การศึกษาประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับควมมั่นคงทางอาหารของชุมชนยังไม่มีงานวิจัยชิ้นใดที่น่าแนวคิดด้าน BCG มาใช้ในการนำเสนอข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลและแนวทางในการลดความเสี่ยงและค้นหาแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ เครื่องมือวิจัย และวิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประยุกต์วิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา (Anthropological Research) และวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research: PR) ผู้วิจัยมีการวางแผนโดยใช้เทคนิคเพื่อให้ได้ข้อมูลลึกและละเอียดมีความน่าเชื่อถือ ดังนี้

1. การศึกษาสำรวจภาคสนาม ดำเนินถึงความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงชุมชน โดยเข้าไปติดต่อกับผู้ใหญ่บ้านอย่างไม่เป็นทางการ กำหนดวันเข้าไปศึกษาสังเกตและสัมภาษณ์ โดยไม่มีแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามเนื่องจากเป็นสำรวจบริบทชุมชนพื้นฐานทั่วไป เพื่อให้ทราบถึงบริบทของชุมชนภาพรวม เกณฑ์การคัดเลือกมีคุณสมบัติของผู้ที่เป็นผู้นำชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในชุมชน และเกณฑ์การคัดออกมีเงื่อนไขผู้ที่ถูกเลือกเข้าร่วมโครงการวิจัยแล้วต้องการถอนตัวออกจากโครงการวิจัยหรือไม่สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ กระบวนการดังกล่าวนี้เป็นการเปิดมุมมองทางด้านมานุษยวิทยาเพื่อนำเป็นแนวทางไปสัมภาษณ์

ยังครัวเรือนต่าง ๆ และรวมถึงสถานการณ์ทางสังคม ได้แก่ สถานที่ในชุมชนแห่งนี้ มีการทำกิจกรรมร่วมกันในงานประเพณีต่าง ๆ รวมถึงปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ในการทำมาหากินในไร่ ในสวน และปฏิบัติการชีวิตประจำวัน

2. พื้นที่ภาคสนามการเข้าชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ โดยการเข้าศึกษาชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ โดยการประสานติดต่อผู้ใหญ่บ้านบ้านบนเขาแก่งเรียงและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน การสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชน โดยวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น งานบุญจุนใจประจำปี งานอาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้านประจำเดือน เป็นต้น โดยใช้เวลา 1 เดือน คือ เดือนกันยายน พ.ศ. 2565 ในการเข้าไปสังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน

3. การเยือนชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง ผู้วิจัยหาแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิตในไร่ ในสวน พื้นที่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ แหล่งข้อมูลจากพระสงฆ์วัดถ้ำพระธาตุ และปราชญ์ชุมชนด้านวัฒนธรรม โดยอาศัยกระบวนการสำรวจชุมชน และการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับพระสงฆ์และปราชญ์ชุมชน ทั้งนี้นักวิจัยคำนึงถึงเกณฑ์การคัดเลือกโดยมีคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับการคัดเลือก คือ สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยและยินดีที่จะเข้าร่วมโครงการวิจัย และเกณฑ์การคัดออกมีเงื่อนไข ที่ผู้ที่ถูกเลือกเข้าร่วมโครงการวิจัยแล้วต้องการถอนตัวออกจากโครงการวิจัยหรือไม่สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ การสำรวจสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างคร่าว ๆ โดยใช้ระยะเวลา 1 เดือน คือ ตุลาคม พ.ศ. 2565 ทำให้นักวิจัยเห็นโครงสร้าง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

4. การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ถูกจัดขึ้นในชุมชนโดยผู้วิจัยไม่ได้มีการสัมภาษณ์และพูดคุยกับสมาชิกในชุมชน ในวิธีวิทยานี้เป็นกระบวนการของนักมานุษยวิทยาเท่านั้น เพื่อเก็บข้อมูลปฐมภูมิด้านต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุบ้านบนเขาแก่งเรียง ทำให้ค้นพบสถานการณ์ทางวัฒนธรรมในชุมชน เข้าใจเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีระบบการผลิต นำข้อมูลมาสังเคราะห์ ตรวจสอบความถูกต้องของการศึกษาในลักษณะแผนผังความคิด

5. การบันทึกภาคสนามชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง ผู้วิจัยใช้เพื่อช่วยในการบันทึกสภาพการณ์ในภาคสนามบ้านบนเขาแก่งเรียง ลักษณะทางกายภาพ และชีวภาพในชุมชน และเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้นตามธรรมชาติ ประกอบด้วย บันทึกค้นบันทึกความคิดเห็นของนักวิจัย และบันทึกภาคสนามประเด็นในการค้นพบด้านต่างๆ ในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง

6. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คัดเลือกแบบเจาะจงแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ “บวร” (บ้าน (บ) วัด (ว) ราชการ (ร)) ดังรายละเอียดดังนี้

6.1 เครือข่ายบ้าน หน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) คือ ครัวเรือนเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1, 2 และข้อที่ 3 ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้ ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางความเชื่อ ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาต่างๆ เข้าข่ายคุณสมบัติ คือ 1) มีความเป็นผู้นำ 2) มีความรู้ทาง ภูมิปัญญา 3) มีวิสัยทัศน์ที่ถูกยอมรับ 4) เป็นผู้นำทางด้านความเชื่อ 5) เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณของชุมชนรวมจำนวน 25 คน

6.2 เครือข่ายวัด หน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) คือ เจ้าอาวาสวัดถ้ำพระธาตุ (จำนวน 1 รูป) และพระสงฆ์วัดถ้ำพระธาตุ (จำนวน 2 รูป) มีคุณสมบัติเป็นพระสงฆ์ที่เคยเป็นสมาชิกในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง จำพรรษาไม่ต่ำกว่า 5 พรรษา) รวมจำนวน 3 รูป/คน

6.3 เครือข่ายราชการ ได้แก่ ตัวแทนจากหน่วยงานราชการในพื้นที่ตำบลท่ากระดาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ได้แก่ 1) เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบล ท่ากระดาน (จำนวน 1 คน) 2) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ (จำนวน 2 คน) รวมจำนวน 3 คน

ทั้งนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย จำนวนทั้งสิ้น 31 คน จะอยู่ในกระบวนการวิจัยครั้งนี้เป็นระยะเวลา 2 เดือน ตั้งแต่ที่ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลภาคสนามและดำเนินการคืนข้อมูลชุมชนระหว่างเดือนพฤศจิกายน – เดือนธันวาคม พ.ศ. 2565 สำหรับกลุ่มผู้อายุตั้งแต่อายุระหว่าง 59 – 80 ปี ผู้วิจัยมีแนวทางในการดูแลทางด้านสังคมจิตใจของผู้สูงอายุเพื่อป้องกันปัญหาด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น

7. การสนทนากลุ่มแบบไม่เป็นทางการ เพื่อนำเสนอข้อมูลตรวจสอบยืนยันข้อมูลจากผู้แทนกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ปราชญ์ขมุขน ผู้นำขมุขน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ด้านบริบทขมุขน ศักยภาพขมุขน ความมั่นคงทางอาหารของขมุขน และค้นหาแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร จำนวน 8 ราย ประกอบด้วย ตัวแทนจากกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ 5 ราย ตัวแทนจากอุทยานแห่งชาติเอราวัณ 1 ราย ตัวแทนจากโรงเรียนบ้านบนเขาแก่งเรียง 1 ราย และตัวแทนจากผู้นำขมุขน 1 ราย

8. การจัดเวทีคืนข้อมูลและแสดงความคิดเห็น เพื่อนำเสนอข้อมูลสำคัญและแสดงความคิดเห็นจากผู้แทนกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ปราชญ์ขมุขน ผู้นำขมุขน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลท่ากระดาน คณะกรรมการขมุขน และตัวแทนบุคลากรโรงเรียนบ้านบนเขาแก่งเรียง เพื่อตรวจสอบข้อมูลงานวิจัยและร่วมแสดงความคิดเห็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เช่น บริบทขมุขน ศักยภาพขมุขน ความมั่นคงทางอาหารของขมุขน และค้นหาแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ในวันศุกร์ที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2566 ณ ศาลาประชาคมบ้านบนเขาแก่งเรียง เวลา 09.00 – 12.00 น. จำนวน 25 คน

9. การวิเคราะห์ข้อมูล กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มขึ้นในขณะการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกจะเริ่มขึ้นเมื่อข้อมูลสนามอิ่มตัว การวิเคราะห์เชิงลึกนั้นใช้การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าทั้งด้านตัวผู้วิจัย ด้านเวลาและด้านวิธีการ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการจำแนกข้อมูลด้วยฐานความเหมือนความต่างด้วยข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเสร็จสิ้นจนได้องค์ความรู้ที่ทุกฝ่ายเข้าใจตรงกัน กระบวนการเขียนรายงานการวิจัยจะเริ่มต้นขึ้น

10. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ: การตรวจสอบข้อมูลเป็นการดำเนินการหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล และก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยในการวิจัยครั้งนี้มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ได้แก่

- การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ซึ่งจะเป็นการพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้น่าเชื่อถือเพียงใด โดยจะตรวจสอบจากแหล่งบุคคลผู้ให้ข้อมูลที่ต่างแหล่งกัน ได้แก่ เกษตรกร ปราชญ์/ผู้รู้ ผู้นำขมุขน และครู นักพัฒนาองค์กรเอกชนในพื้นที่

- การตรวจสอบตามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ซึ่งจะพิจารณาจากวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลในประเด็นเดียวกัน โดยวิธีการที่ใช้ ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะจง

- การตรวจสอบตามเส้าด้านทฤษฎี (Theoretical Triangulation) มีกรอบการวิจัยซึ่งมาจากทฤษฎีมากกว่าหนึ่งทฤษฎีมีจุดเด่นที่นำมาใช้ประโยชน์ร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางการวิจัย

11. การรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ การวิจัยเรื่องแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารชุมชนชาติพันธุ์หมู่บ้านบนเขาแก่งเรียง ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี โดยยุทธศาสตร์ BCG ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เลขที่โครงการวิจัย SOP 034/2565

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

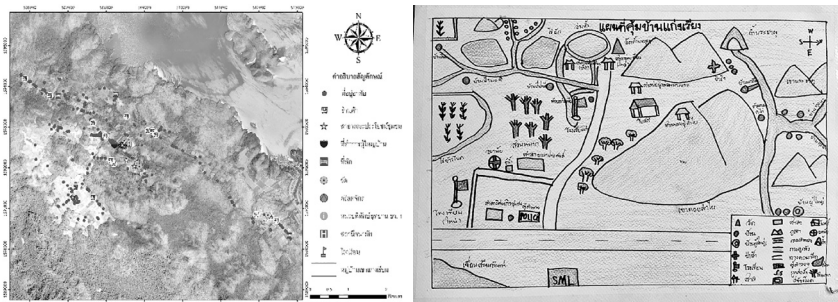
1. ผลการศึกษา

การนำแนวคิด BCG (Bio-Circular-Green Economy) โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวคิดการนำวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมไปยกระดับความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน ดังนั้น BCG Model เป็นกลไกที่มีศักยภาพสูงในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นสามารถกระจายโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำ ในขณะเดียวกันสามารถสร้างให้ชุมชน และประเทศชาติก้าวขึ้นเป็นผู้นำระดับนานาชาติ โดยเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของประเทศเพื่อใช้ในการขับเคลื่อน BCG ทั้งนี้แนวทางสำคัญของท้องถิ่นควรเข้าใจกระบวนการของ BCG เพราะสามารถนำมาสู่การสร้างความมั่นคงอาหาร ความยั่งยืนของทรัพยากร ความรุ่งเรืองของเศรษฐกิจ ซึ่งนอกจากการพัฒนาคนในภาคการเกษตร องค์ความรู้ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิตในชุมชนต่อไป ทั้งนี้งานวิจัยในเรื่องนี้ นำฐานคิดด้าน BCG มาใช้ในการถอดบทเรียนร่วมกับชุมชนสามารถนำเสนอผลการศึกษาได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1.1 บริบทชุมชน และศักยภาพชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง บ้านบนเขาแก่งเรียง ปัจจุบันตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุมาตั้งแต่อดีต ตั้งแต่สมัยก่อนสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ ซึ่งบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุได้อพยพย้ายถิ่นมาจากเมืองเวียงจันทร์ ประเทศลาว โดยอาศัยการทำไร่หมุนเวียนไปตามพื้นที่ต่างๆ ลักษณะการทำไร่ข้าวหมุนเวียนจะมีลักษณะไม่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในจังหวัดกาญจนบุรี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2518 ตำบลท่ากระดานและพื้นที่ใกล้เคียงได้ประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ ทำให้วิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุที่ทำไร่ข้าวหมุนเวียนได้เปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ยังประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ขมุและผู้ย้ายถิ่นจากจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาอาศัย ทั้งนี้บ้านบนเขาแก่งเรียงเป็นชื่อเรียกตามบริบทชุมชนหรือลักษณะทางภูมิประเทศมาแต่เดิม หมายถึง สถานที่บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบันที่คนในอดีตจะเรียกว่า “ปลายเขาแก่งเรียง” แสดงให้เห็นว่า ลักษณะทางด้านภูมิศาสตร์ของชุมชนเป็นพื้นที่อยู่สูงเหนือระดับน้ำทะเลกว่า 500 เมตร ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า แก่งเรียงมาจาก แก่งน้ำหรือห้วยน้ำที่เป็นลักษณะเกาะแก่งเรียงรายลงสู่พื้นที่ราบลุ่ม ซึ่งปัจจุบัน คือ เขื่อนศรีนครินทร์ จุดสูงสุดของภูเขาแก่งเรียงอยู่บริเวณที่ตั้งของหน่วยอุทยานแห่งชาติถ้ำพระธาตุ ซึ่งมีความสูงเหนือระดับน้ำทะเลประมาณ 730 เมตร ทำให้สภาพอากาศของชุมชนแห่งนี้เมื่อเข้าสู่ฤดูหนาว ก็ค่อนข้างหนาวจัด ปัจจุบันชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงอยู่ในหมู่ที่ 3 ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี สมาชิกในชุมชนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขมุมีจำนวนน้อยลง เนื่องจากคนรุ่นใหม่นิยมออกไปทำงานในเมือง ทั้งนี้ชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงมีการปกครองแบ่งออกเป็น 10 คุ่มบ้าน ได้แก่ 1) คุ่มบ้านแก่งเรียง 2) คุ่มบ้านทุ่งนา 3) คุ่มบ้านทุ่งพวง 4) คุ่มบ้านพุเตย 5) คุ่มบ้านหนองยาคง 6) คุ่มบ้านลำดวน 7) คุ่มบ้านพุโคก 8) คุ่มบ้านกลาง 9) คุ่มบ้านหนองพังพวย และ 10) คุ่มบ้านน้ำโจน แต่ละคุ่มบ้านจะมีผู้นำชุมชนที่ตั้งแต่จากผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแลรักษาความปลอดภัยและดูแลความสงบ ปัจจุบันสมาชิกที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขมุในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงมีจำนวน 3 คุ่มบ้าน ได้แก่ คุ่มบ้านแก่งเรียง คุ่มบ้านทุ่งนา และคุ่มบ้านทุ่งพวงเท่านั้น ส่วนคุ่มบ้านอื่นๆ ส่วนใหญ่จะเป็นประชากรย้ายถิ่นจากแหล่งต่าง ๆ เข้ามาจับจองพื้นที่ทำการเกษตร และทำธุรกิจด้านการท่องเที่ยว ดังเสียงสะท้อนจากชุมชน

ตารางที่ 1 เสียงสะท้อนจากชุมชน

ผู้ให้ข้อมูล	เสียงสะท้อน
ป้าทา (นามสมมุติ)	เขาแก่งเรียง ก็ไม่รู้มาจากอะไร แต่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ฉันเกิดมาก็เขาเรียกแบบนี้แล้ว
ป้ายอม (นามสมมุติ)	ตรงนี้ เขาเรียกว่าปลายเขาแก่งเรียง ส่วนตรงข้างล่าง (พร้อมมือชี้ลงไปทางเขื่อนศรีนครินทร์) เขาเรียกว่าต้นแก่งเรียง ไม่รู้มาจากอะไร ที่เกิดมาเขาก็เรียกแบบนี้ ปัจจุบันตรงนี้เป็น “บ้านบนเขาแก่งเรียง” มันอยู่บนภูเขาแก่งเรียงนี่ละ
ผู้นำชุมชน (นามสมมุติ)	เท่าที่รู้ตรงนี้เขาก็เรียกว่าเป็นบ้านบนเขาแก่งเรียง การตั้งชื่อหมู่บ้านแต่ละชุมชนเขาก็ยึดตามหลักภูมิศาสตร์ ตรงนี้ก็เหมือนกับชุมชนอื่น ๆ ที่เรียกว่าบนเขาแก่งเรียง เพราะคิดว่ามันอยู่บนภูเขา ภูเขาตรงนี้ชื่อว่าเขาแก่งเรียง และห้วยน้ำไหลเป็นเกาะแก่งลงไป เป็นบ้านเขาแก่งเรียง
เสียงสะท้อนจากชนทนากลุ่ม	ลักษณะของชุมชนสามารถเห็นได้จากพื้นที่ คือ มันมีแผ่นดินหรือเขาเรียกว่าพืดหิน หรือบางคุ่มบ้านก็เป็นลักษณะเขาดินที่เกิดขวางทางน้ำ หรือตาน้ำ ตรงนี้จึงเป็นที่มาของคำว่า “แก่ง”

ภาพที่ 1 แผนที่ GPS (ซ้าย) และแผนที่เดินดินชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง (ขวา)
ที่มา : นพรัตน์ ไชยชนะ (4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565)

จากแผนที่ดังกล่าวสามารถพิจารณาได้ว่า ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์หมู่บ้านบนเขาแก่งเรียงอาศัยตามที่ราบเชิงเขา และกระจายบ้านเรือนตามถนนในชุมชน มีสถานที่สำคัญที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ได้แก่ สถานที่ราชการ (โรงเรียนบ้านบนเขาแก่งเรียง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบนเขาแก่งเรียง) เป็นต้น นอกจากนี้มีวัดถ้ำพระธาตุเป็นวัดที่สมาชิกในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนกายภาพในชุมชนมีติด้านเศรษฐกิจพบว่าชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก อาทิ การทำนาข้าว การทำไร่ข้าว การปลูกเชิงเดี่ยว เป็นต้น โดยอาศัยพื้นที่ราบในการทำกรเกษตร ปัจจุบันชุมชนยึดความสัมพันธ์แบบระบบเครือญาติ มีการสืบเชื้อสายทางฝ่ายชายในแต่ละสายตระกูลจะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป ระบบเครือญาติที่สำคัญในชุมชนเช่น บุญทอง พรหมศรี ตะคุ่งจันทร์ ศรีพาลี สุนทราลัย วันทอง ตองแก้ว พลอยมุกดา เป็นต้น ด้านระบบความเชื่อนั้น กลุ่มชาติพันธุ์มูมีความเคารพขนบธรรมเนียมประเพณีบนความเชื่อ 2 รูปแบบ คือ 1) ความเชื่อเรื่องการบาคหัวเข้า การทำขวัญ ความเชื่อเรื่องเจ้าที่ และ 2) ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ทำกิน เป็นความเชื่อที่นับถือกันมานานตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้ และเป็นความเชื่อที่ไม่อาจลบหลู่ได้ ซึ่งเป็นรูปแบบหรือกุศโลบายในการจัดการสมาชิกในชุมชนให้กตัญญูและยึดมั่นศรัทธาสมาชิกในชุมชนเข้าด้วยกัน

ภาพที่ 2 สภาพทั่วไปของพื้นที่คุ้มบ้านทุ่งนา (ซ้าย) นาข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์มูคุ้มบ้านทุ่งนา (ขวา)
 ที่มา : นพรัตน์ ไชยชนะ (21 ตุลาคม พ.ศ. 2565)

ศักยภาพชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

ชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงเป็นชุมชนที่มีพัฒนาการตั้งแต่อดีตประวัติศาสตร์ ชุมชนมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ซึ่งอพยพย้ายถิ่นฐานมาจากเมืองเวียงจันทน์ ทั้งนี้การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงกลุ่มชาติพันธุ์ขมมีการเรียนรู้ และการปรับตัว ปัจจุบันชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ หมู่ที่ 3 ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบไปด้วยคุ้มบ้านต่าง ๆ มากกว่า 10 คุ้มบ้าน มีวัดถ้ำพระธาตุเป็นศูนย์รวมจิตใจของสมาชิกในชุมชน อีกทั้งมีความเชื่อในมิติต่าง ๆ ที่สามารถหล่อหลอมให้สมาชิกในชุมชนนั้นเคารพ กติกาการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข พร้อมกับการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติ หลังจากปี พ.ศ. 2518 การประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน การทำไร่ข้าว และด้านที่อยู่อาศัย แต่อย่างไรก็ดี ยุคหลัง พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา กลุ่มชาติพันธุ์ขมก็ยังคงปรับตัวกับทรัพยากรที่มีในชุมชน ทั้งนี้ปัจจุบันชุมชนมีทุนทางสังคมที่สามารถพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดูแลตนเองและความมั่นคงทางอาหารซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดด้านศักยภาพชุมชนได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ศักยภาพชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง

ทุนชุมชน	รายละเอียด	เสี่ยงสะท้อน
ทุนพื้นฐาน	ระบบสาธารณูปโภค มีระบบน้ำประปาหมู่บ้าน ซึ่งบริหารจัดการโดยคณะกรรมการชุมชน	แก่งเรียงในอดีตต่างกับแก่งเรียงในปัจจุบัน โดยเฉพาะด้านความสะดวกสบายและการเข้าถึงของแหล่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน ซึ่งปัจจุบันหากพิจารณาจากปัจจัยที่เข้ามาจะเห็นได้ว่าชุมชนนี้มีการเข้าถึงแหล่งสาธารณูปโภค (ผู้นำชุมชนนามสมมติ)

ทุนชุมชน	รายละเอียด	เสียงสะท้อน
	ระบบการติดต่อสื่อสาร การติดต่อสื่อสารในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง สามารถติดต่อโดยใช้สัญญาณ wi-fi ซึ่งสามารถเข้าถึงครัวเรือนในชุมชนกว่า 95% ปัจจุบันมีการติดตั้งเสาสัญญาณโทรศัพท์เพิ่มเติม	แม้ว่าระบบการติดต่อสื่อสารในชุมชนยังไม่สามารถเข้าถึงสัญญาณโทรศัพท์มือถือจากค่ายต่าง ๆ ได้ แต่อย่างไรก็ดีชุมชนยังใช้กระบวนการสื่อสารผ่านระบบเครือข่าย wi - fi (เจ้าหน้าที่ภาครัฐ นามสมมติ)
ทุนธรรมชาติ	ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ โดยป่าที่อยู่โดยรอบชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงประกอบด้วยป่าหลายประเภท ซึ่งมากกว่า 80% ประกอบด้วยกลุ่มป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง โดยป่าที่สมาชิกในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงใช้ประโยชน์ในการพึ่งพาทรัพยากร อาทิ ป่าหนองหอย ป่าหนองแดง ป่าพะยอม ป่าเขาโลนน้อย ป่าเขาโลนใหญ่ เป็นต้น	ชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงปัจจุบันอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเอราวัณทั้งหมด ซึ่งผลดีคือ มีกฎหมายรองรับการใช้ประโยชน์ทำให้ปัจจุบันมีความอุดมสมบูรณ์ (เจ้าหน้าที่หน่วยพิทักษ์อุทยาน)
	ถ้ำพระธาตุ เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านบนเขาแก่งเรียง ในความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติเอราวัณ เป็นถ้ำขนาดใหญ่ ทำให้มีนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวแบบธรรมชาติแวะเวียนมาตลอดทุกวัน	ถ้ำพระธาตุเดิมชื่อถ้ำคูสิดมให้มาค้นพบโดย นายมาก บุญทอง ถ้ำสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 790 เมตร ภายในถ้ำกว้างใหญ่และลึก ในถ้ำแบ่งเป็น 7 ห้อง คือ กบจำศีล ห้องฟ้าจำลอง หินระฆัง หินพระธาตุเสาเอก หินปะการังและม่านลิเก และมีหินงอกหินย้อยรูปทรงต่าง ๆ สวยงาม ชาวบ้านมีความเชื่อว่ามีพระธาตุลักษณะเป็นหินสีขาวคล้ายหอยสังข์อยู่ในถ้ำ (เจ้าหน้าที่หน่วยพิทักษ์อุทยาน)

ทุนชุมชน	รายละเอียด	เสียงสะท้อน
	ผืนป่าแห่งต้นน้ำ ชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงประกอบด้วยคุ้มบ้านทั้งหมด 10 คุ้มบ้าน ทำ 10 คุ้มบ้านจะมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้เป็นน้ำสาธารณสุขโรคเบื้องต้น และใช้ในการทำการเกษตร	ชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงใช้น้ำผ่านระบบประปาหมู่บ้าน โดยมีแหล่งน้ำที่สามารถนำมาใช้เป็นระบบประปาหมู่บ้านได้ (ผู้นำชุมชน นามสมมติ)
	พื้นที่ตั้งของชุมชนบนอ่างเก็บน้ำ ตั้งแต่การสร้างเขื่อนศรีนครินทร์แล้วเสร็จทำให้ทัศนกายภาพของชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงสวยงามเหมาะสำหรับเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งพิจารณาได้จากแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองกับความต้องการของนักท่องเที่ยว อาทิ ไร่ยาอ้ายม บ้านนอกเงือก เป็นต้น	บ้านบนเขาแก่งเรียงมีวิวที่สวยงาม ยกตัวอย่างเช่น โรงเรียนบ้านบนเขาแก่งเรียงปัจจุบันมีวิวสวยงามน่าจะเป็นโรงเรียนที่มีวิวสวยที่สุดในจังหวัดกาญจนบุรี (ผู้นำชุมชน นามสมมติ)
ทุนมนุษย์	ผู้นำชุมชน 1)กลุ่มผู้อาวุโสมีบทบาทสำคัญในเชิงเครือญาติ ตัวแทนผู้อาวุโส ในแต่ละคุ้มบ้านจะมีผู้อาวุโสที่สมาชิกในคุ้มบ้านจะให้ความเคารพนับถือ 2) ผู้นำทางการผู้ใหญ่บ้านที่เป็นทางการ ผู้ใหญ่บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่งตั้งจากการเลือกตั้งท้องถิ่นในชุมชน เป็นผู้ที่เสียสละและมีใจรักในงานพัฒนาชุมชน	ชุมชนให้ความสำคัญกับทุกคนพยายามดึงสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อจะได้ให้ทุกคนร่วมกันแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะเอาผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชนเข้ามาเพราะบุคคลเหล่านี้มีต้นทุนชีวิตและประสบการณ์ (พี่หนู นามสมมติ)

ทุนชุมชน	รายละเอียด	เสียงสะท้อน
	การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์และรู้จักกันหมด นับถือกันในลักษณะระบบเครือญาติและการนับถือผู้อาวุโสในชุมชน มีความสัมพันธ์รูปแบบดังกล่าวส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน	ทุกคนในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงให้จะความร่วมมือต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์ของชุมชน (ผู้อาวุโส นามสมมติ)
	องค์ความรู้ในตัวบุคคล องค์ความรู้ในตัวบุคคลของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ นั้น เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญของคนขมุ เนื่องจากว่าในอดีตคนขมุ มักจะใช้สมุนไพรในการประกอบอาหาร สมุนไพรเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนขมุ กับการดำรงชีพและสะท้อนการปรับตัวของผู้คนในการดำรงวิถีเพื่อความอยู่รอด	ปัจจุบันในเรื่ององค์ความรู้ของชุมชนชาติพันธุ์ขมุบ้านบนเขาแก่งเรียงนั้น มีการนำสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในประกอบอาหาร คือ เครื่องแกงดั้งเดิมขมุ ซึ่งมีส่วนประกอบสำคัญ คือ พริกพราวน และดอกเทียน (ป่าทา นามสมมติ)
ทุนทางสังคม	ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์พืช ธรรมชาติ วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุบ้านบนเขาแก่งเรียง มีความสลับซับซ้อน และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สังเกตได้ว่าในวิถีชีวิตมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวและพร้อมที่จะปรับตัว เปลี่ยนแปลงกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทสังคมปัจจุบัน	อดีต กับ ปัจจุบันมีความต่างกัน วิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนไม่เหมือนกันแน่นอน (ผู้นำชุมชน นามสมมติ)

ทุนชุมชน	รายละเอียด	เสียงสะท้อน
	ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว ชุมชน แบบระบบเครือญาติ ที่เกื้อหนุนส่งเสริมกัน ช่วยกันดูแลรักษา ทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน	เครือญาติเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนสามัคคีปรองดองช่วยเหลือกันและให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน (ผู้อาวุโส นามสมมติ)
ทุนวัฒนธรรม	ภาษา ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์หมู่บ้านมีความน่ากังวล เนื่องจากกลุ่มที่สามารถใช้ภาษาสื่อสารกันได้เลยเหลือเพียงกลุ่มผู้อาวุโสที่มีอายุมากกว่า 55 ปีขึ้นไป ทั้งนี้ถึงแม้ว่ากลุ่มผู้อาวุโสจะสามารถใช้ภาษาสื่อสารในชีวิตประจำวันกันได้แต่ไม่สามารถเขียนเป็นภาษาขมุได้	กลุ่มชาติพันธุ์ขมุที่สามารถสื่อสารภาษาขมุได้ นั่นคือ เป็นบุคคลที่มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป การพูดภาษาขมุพูดในวิถีชีวิตประจำวันกับสมาชิกในครอบครัว (ป้าเพ็ญ นามสมมติ)
	อาหารการกิน ภูมิปัญญาอาหาร การกินของชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง ปัจจุบันมีวัฒนธรรมอาหารให้เห็นหลายครัวเรือน เช่น แกงหนามยอก พริกแกงขมุ เป็นต้น	วัฒนธรรมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ มีอาหารดั้งเดิมหลายอย่าง แต่ที่ประกอบกันแล้วแต่ครอบครัวหรือจำนวนทรัพยากรที่มี (ป้ายอม ยายเอก นามสมมติ)
	ภูมิปัญญาการรักษาด้วยความเชื่อ ปัจจุบันชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงยังมีพิธีกรรมสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีต จนคนในรุ่นปัจจุบันยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมความเชื่ออยู่ คือ พิธีกรรมบาคหัวเข้า ซึ่งสามารถทำเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่กลุ่มชาติพันธุ์ขมุ	ที่นี้ยังคงมีความเชื่อเรื่องผีตามหัวไร่ปลายนา การบาคหัวเข้า ซึ่งจะต้องทำเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในของสมาชิกในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง (ป้าทา - ป้ายอม นามสมมติ)

ทุนชุมชน	รายละเอียด	เสียงสะท้อน
	ภูมิปัญญาการทำไร่-ทำนา ดั้งเดิม นั้นคนชุมชนจะมีวิธีการผลิตแบบ ยังชีพ มีการปลูกข้าวไร่ เพราะ พื้นที่ที่อยู่อาศัยก็เอื้อให้ทำการ เพาะปลูกข้าวไร่ การปลูกพืช พาณิชย์ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และส่วนใหญ่รุ่นลูกหลานรุ่นหลัง มักจะทำงานภายในพื้นที่และต่าง จังหวัด เพื่อหารายได้มาจุนเจือ ครอบครัว	ปัจจุบันการทำไร่ - ทำนา คนชุม ยังคงทำกันอยู่เพื่อใช้ในครัวเรือน ทั้งนี้ปัจจุบันมีคุ่มบ้านต่าง ๆ ที่ ปลูกข้าวนาและไร่ข้าว จำนวน 3 คุ่มบ้าน ได้แก่ คุ่มบ้านทุ่งนา คุ่ม บ้านทุ่งพวง และคุ่มบ้านแก่งเรียง (ป่าสาคร นามสมมติ)

กล่าวได้ว่าชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง ประกอบด้วยทุนทางชุมชน ในมิติต่าง ๆ ได้แก่ 1) ทุนพื้นฐาน 2) ทุนธรรมชาติทรัพยากรป่าไม้ มี 3) ทุนมนุษย์ 4) ทุนทางสังคม และ 5) ทุนวัฒนธรรม ปัจจุบันชุมชนมีพิธีกรรมสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีต จนคนในรุ่น ปัจจุบันยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมความเชื่ออยู่ และด้านการทำ ไร่-ทำนา วิธีการผลิตแบบยังชีพ มีการปลูกข้าวไร่ การทำนา เพราะพื้นที่ที่อยู่อาศัย ก็เอื้อให้ทำการเกษตร

1.2 ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชาติพันธุ์มูบ้านบนเขาแก่งเรียง
ลักษณะทางกายภาพของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ เพราะชุมชนอยู่ในเขตพื้นที่ของ อุทยานแห่งชาติเอราวัณ ซึ่งมีกฎหมายด้านการอยู่ร่วมกันกับป่า และพืชป่าอาศัย ทรัพยากรต่าง ๆ ในท้องถิ่น ความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าว สมาชิกในชุมชนนับตั้งแต่ อดีตเป็นต้นมา สามารถเรียนรู้ ปรับตัว และอาศัยทรัพยากรจากท้องถิ่นและแหล่ง ธรรมชาติ ทั้งพืชและสัตว์มาเป็นประโยชน์และเกิดความมั่นคงทางอาหาร ทั้งนี้ชุมชน บ้านบนเขาแก่งเรียงสามารถนำทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ สร้างให้เกิดความ เพียงพอในการบริโภคซึ่งมีเสถียรภาพและสร้างความมั่นคงทางอาหารสามารถสรุป ได้ดังนี้

1.2.1 รูปแบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลง วิธีการผลิตอย่างพอกินพอใจ
อย่างดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป กลุ่มชาติพันธุ์มูปรับตัวจากการทำไร่ข้าว และนาข้าว ซึ่งหลายครัวเรือนได้เปลี่ยนแปลงเป็นการผลิตแบบขาย ได้แก่ การทำการเกษตร

เชิงเดี่ยว การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และการปลูกมันสำปะหลัง ทั้งนี้วิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนในพื้นที่บ้านบนเขาแก่งเรียงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่การประกาศพื้นที่ของอุทยานในปี พ.ศ. 2518 และการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ ดังนั้นวิถีการพึ่งพาอาหารจากธรรมชาติจึงเปลี่ยนไป ไม่ใช่เพื่อการหาเพื่อบริโภคแต่เป็นการปลูกในพื้นที่การเกษตรเพื่อขาย และหาเงินมาเพื่อซื้อวัตถุดิบที่สำคัญในการประกอบอาหารมาบริโภค

1.2.2 การเปลี่ยนแปลงแรงงานการผลิตในครัวเรือน แต่เดิมวิถีชีวิตการทำไร่ข้าวและการทำนาข้าวเป็นวิถีชีวิตหลักของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุบ้านบนเขาแก่งเรียง การทำไร่หรือนาจะได้รับการลงแรงร่วมกันของแรงงานในครัวเรือนและระบบเครือญาติที่ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันและกัน ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้มักพบได้น้อยเนื่องจาก การทำนานั้น จะทำเฉพาะคนสูงวัย ส่วนคนรุ่นหนุ่มสาวไปทำงานนอกชุมชน และไม่นิยมทำไร่ข้าวหรือนาข้าว นอกจากนี้ถึงแม้คนสูงวัยจะทำนาหรือไร่ข้าวเองก็ตาม ก็ต้องพึ่งเทคโนโลยีจากภายนอกเข้ามาช่วยบรรเทาแรงงาน ได้แก่ รถไถนา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ไร่ก็ตีผลผลิตทางการเกษตรหรือผลผลิตข้าวจากไร่และนาก็ไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของอากาศและเรื่องที่ดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์

1.2.3 การใช้สารเคมีในการทำการเกษตร ปัจจุบันบ้านบนเขาแก่งเรียงมีการเปลี่ยนแปลงการผลิตโดยสมาชิกในชุมชนที่ประกอบอาชีพการเกษตรนั้น หันไปพึ่งสารเคมีมากขึ้น เห็นได้จากการใช้ยากำจัดวัชพืชในแปลงข้าว หรือการใช้ปุ๋ยเคมีในการเกษตร ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ พืชผลผลิตในปีต่อไปหาไม่ได้ใช้สารเคมีจะไม่ได้ผลผลิต หรือผลผลิตจะได้น้อยไม่เพียงพอต่อการบริโภคและไม่เพียงพอต่อการจำหน่าย หากจำหน่ายราคาจะไม่คุ้มกับต้นทุนที่ได้

1.2.4 การเปลี่ยนแปลงช่องทางการเข้าถึงอาหารจากการเก็บหาเป็นการซื้อขาย อาหารจากระบบตลาดทั้งภายในและภายนอกชุมชนทำให้การพึ่งพาอาศัยทรัพยากรอาหารในชุมชนลดลง และข้อจำกัดด้านการใช้พื้นที่โดยรอบของชุมชนส่งผลกระทบต่อการใช้พื้นที่ปลูกพืชอาหาร เนื่องจากอาหารจากระบบตลาดร้านค้าในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา มีความหลากหลาย สามารถเข้าถึงได้สะดวกกว่าการเดินทางไปหาเอง นอกจากนี้ ความสามารถในการเข้าถึงอาหาร แบบแผน

ในการบริโภคอาหารวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงกันทำให้สมาชิกในครัวเรือนมีพฤติกรรมกรเลือกซื้อสินค้าที่คล้ายคลึงกัน

1.3 แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชาติพันธุ์มุขโดย ยุทธศาสตร์ BCG

BCG เปรียบเสมือนอาวุธพลิกฟื้นสู่ความมั่นคงทางอาหาร ปฏิเสธไม่ได้การขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจผ่านโมเดลเศรษฐกิจใหม่สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ BCG Model นับเป็นวาระแห่งชาติ ตั้งแต่ปี 2564 ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนประเทศไทย ในช่วง 6 ปี (2564-2569) ซึ่งประกอบด้วย B คือเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy) C คือเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และ G คือเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals –SDGs) ของสหประชาชาติ เพื่อแก้ปัญหาที่ทั้งโลกกำลังเผชิญ เช่น ภาวะโลกร้อน ความยากจน และความเหลื่อมล้ำ โดยยุทธศาสตร์โมเดล BCG มีด้วยกัน 4 ข้อ ดังนี้ 1) การจัดสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ 2) การใช้จุดแข็ง อัตลักษณ์ และศักยภาพของพื้นที่ (ความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม) ความคิดสร้างสรรค์และเทคโนโลยียกระดับมูลค่าในห่วงโซาการผลิตสินค้าและบริการให้สูงขึ้น เพื่อการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก 3) การใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ช่วยยกระดับอุตสาหกรรมให้สามารถแข่งขันได้และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ 4) สร้างภูมิคุ้มกันและความสามารถในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก (กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (2564: 23) ทั้งนี้จากการสังเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงพบว่ามีสถานการณ์ความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทางอาหารของพื้นที่ ประกอบด้วย 4 สถานการณ์ที่สอดคล้องกับหลักการ BCG คือ 1) ปัญหาระบบการผลิตอาหารที่ไม่ยั่งยืน คือ ปัญหาพันธูกรรมในการผลิตอาหารการพึ่งพาสารเคมี ปุ๋ยเคมีทางการเกษตร การลดลงของผลผลิตทางการเกษตรที่ผลผลิตในแต่ละปีมีปริมาณที่ลดลง 2) ปัญหาโครงสร้างที่ดินทำกินและสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรท้องถิ่น ปัญหาโครงสร้างที่ดินทำกิน และสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรท้องถิ่น 3) การเปลี่ยนแปลงของ

สภาพภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศส่งผลกระทบต่อกระบวนการผลิต และผลผลิตของสมาชิกในชุมชน และ 4) การแผ่ขยายของระบบผลิตแบบทุนนิยมในชุมชน ปัญหาดังกล่าวนี้อาจมีสถานการณ์นี้มีบทบาทมากขึ้นในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ดังกล่าว มีแนวทางที่สำคัญเพื่อแก้ไขสถานการณ์โดยนำแนวคิด BCG คือ

(1) การจัดสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงต้องร่วมมือสร้างเครือข่ายในชุมชนเพื่อแก้ Food Security ที่มาจากคุณภาพชีวิตเกษตรกร

(2) การใช้จุดแข็ง อัตลักษณ์ และศักยภาพของพื้นที่ (ความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม) ความคิดสร้างสรรค์ ยกระดับมูลค่าในห่วงโซ่การผลิตสินค้าและบริการให้สูงขึ้น เพื่อการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก

(3) การใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ช่วยยกระดับให้ชุมชนสามารถแข่งขันได้และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเกษตรกรรม ทั้งนี้ต้องอาศัยนักวิชาการ และหน่วยงาน อาทิ กรมวิชาการเกษตร ที่มีหน้าที่รับผิดชอบสร้างโมเดลความสำเร็จ พัฒนางานวิจัยเพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตพืชสู่เป้าหมายเกษตรมูลค่าสูง

(4) สร้างภูมิคุ้มกันและความสามารถในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก จากสถานการณ์ด้านราคาอาหารเพิ่มสูงขึ้นตามความต้องการที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งผลจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรกรรม

ภาพที่ 3 เวทีแสดงความคิดเห็นและคืนข้อมูลชุมชน ณ ศาลาประชาคมบ้านบนเขาแก่งเรียง
ที่มา : อุบล - (13 มกราคม พ.ศ. 2566)

2. อภิปรายผล

2.1 บริบทชุมชน และศักยภาพชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง ลักษณะทางด้านภูมิศาสตร์ของชุมชนเป็นพื้นที่อยู่สูงเหนือระดับน้ำทะเลกว่า 500 เมตร โดยสันนิษฐานว่าแก่งเรียง มาจากแก่งน้ำหรือห้วยน้ำที่เป็นลักษณะเกาะแก่งเรียงรายลงสู่พื้นที่ราบลุ่ม ซึ่งปัจจุบันคือเขื่อนศรีนครินทร์ ประเด็นการเรียกชื่อชุมชนตามบริบทของชุมชนนี้มีความสอดคล้องกับการวิจัยของนพรัตน์ ไชยชนะ (2562) ที่มองว่าการเรียกชื่อชุมชนตามบริบทชุมชนนั้นผู้ที่อพยพหรือชนเผ่าดั้งเดิมที่ย้ายถิ่นเข้ามาเป็นกลุ่มแรกก็จะนิยมเรียกชื่อบ้านนามเมืองที่ตัวเองตั้งถิ่นฐานตามบริบทของสภาพกายภาพของพื้นที่ดังกล่าว อย่างกรณีการก่อร่างสร้างชุมชนมอญพลัดถิ่นบ้านวังกะคำ ว่า วังกะ ในภาษาไทย คือ วังปลาหรือแหล่งน้ำที่มีปลาชุกชุม วัง ภาษามอญเรียกว่า แวง แปลว่า วัง (วังน้ำ) ก้า แปลว่า ปลา ดังนั้น หากพิจารณาบริเวณดังกล่าวนี้คือ เป็นแหล่งที่มีปลาชุกชุมนั่นเอง และข้อค้นพบนี้ยังสอดคล้องกับพิมุข ชาญธนะวัฒน์ (2548) กล่าวว่าชุมชนส่วนใหญ่ ตั้งชื่อตามลักษณะทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมโดยชื่อชุมชนหนึ่งอาจมีชื่อเรียกอย่างอื่นแตกต่างกันไปได้ตามภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ (ชนเผ่า) ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ ทั้งนี้บ้านบนเขาแก่งเรียงมีกลุ่มชาติพันธุ์ขมุเป็นชาติพันธุ์แรกหรือชนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ดังกล่าว กลุ่มชาติพันธุ์ขมุมีบรรพบุรุษย้ายถิ่นฐานมาจากเมืองเวียงจันทร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยทรัพยากรท้องถิ่นเป็นหลัก อาศัยการทำไร่หมุนเวียนไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ลักษณะการทำไร่ข้าวหมุนเวียนจะมีลักษณะไม่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในจังหวัดกาญจนบุรี จนถึงปี พ.ศ. 2518 ตำบลท่ากระดานและพื้นที่ใกล้เคียงได้ประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ ทำให้วิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุที่ทำไร่ข้าวหมุนเวียนได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ลักษณะตั้งถิ่นฐานกระจ่ายบ้านเรือนตามถนนในชุมชน มีสถานที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ สถานที่ราชการ (โรงเรียนบ้านบนเขาแก่งเรียง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบนเขาแก่งเรียง) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวัดถ้ำพระธาตุเป็นวัดที่สมาชิกในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนกายภาพในมิติด้านเศรษฐกิจหากพิจารณาดูเพิ่มเติมจะพบว่าชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงจะมีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก ยังคงปลูกข้าวไร่ ข้าวนา และการปลูกพืชเชิงเดี่ยว สอดคล้อง

กับแนวคิดทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ Steward (1955, อ้างถึงใน ชัยณรงค์ ศรีรักษ์ และคณะ, 2563) ที่กล่าวว่านิเวศวิทยาวัฒนธรรมจึงเป็นความสัมพันธ์สองทางและสวนทางระหว่างคนกับธรรมชาติและธรรมชาติกับวัฒนธรรม เมื่อสิ่งแวดล้อมเกิดความสมบูรณ์ด้านทรัพยากรก็ย่อมส่งผลให้ชุมชนอยู่ดี กินดี มีความสุขได้ นอกจากนี้แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมยังสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความเข้าใจวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติที่สัมพันธ์กับประสบการณ์และบริบทแวดล้อมด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และประวัติศาสตร์ของสังคม เกิดเป็นกำหนดกฎเกณฑ์และเงื่อนไขวิถีการดำเนินชีวิตที่แฝงอยู่ในรูปแบบพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ ซึ่งบุคคลภายนอกนี้ได้ก่อเกิดความเข้าใจในภูมิวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นอันเกี่ยวพันกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ 3 ลักษณะ คือ คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะธรรมชาติที่ยังถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจสิ่งเหนือสังคมมนุษย์ผ่านแบบแผนทางพิธีกรรม

ด้านศักยภาพของชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง ประกอบด้วยทุนทางชุมชนในมิติต่าง ๆ ได้แก่ 1) ทุนพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภค ชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงมีระบบน้ำประปาหมู่บ้าน ซึ่งบริหารจัดการโดยคณะกรรมการชุมชน ระบบการติดต่อสื่อสาร การติดต่อสื่อสารในชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง สามารถติดต่อโดยใช้สัญญาณ wi-fi ซึ่งสามารถเข้าถึงครัวเรือนในชุมชนกว่า 95% 2) ทุนธรรมชาติทรัพยากรป่าไม้ มีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วยกลุ่มป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง ถ้าพระธาตุเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านบนเขาแก่งเรียง มีผืนป่าแห่งต้นน้ำทั้งหมด 10 คุ่มบ้าน ทำ 10 คุ่มบ้านจะมีแหล่งน้ำธรรมชาติ พื้นที่ตั้งของชุมชนอยู่บนอ่างเก็บน้ำ ทำให้ทัศนกายภาพของชุมชนที่สวยงาม 3) ทุนมนุษย์ ผู้นำชุมชนทั้งกลุ่มผู้อาวุโส มีบทบาทสำคัญในเชิงเครือญาติ และ กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการเป็นผู้ที่เสียสละและมีใจรักในงานพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนทำให้ชุมชนได้รับการพัฒนาอย่าง 4) ทุนทางสังคมความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน แบบระบบเครือญาติที่เกื้อหนุนส่งเสริมกัน ช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน และ 5) ทุนวัฒนธรรมด้านภาษา ซึ่งปัจจุบันยังเห็นการสื่อสารด้านภาษาขมุในชุมชน ด้านอาหารการกิน

มีภูมิปัญญาอาหาร เช่น แกงหนามยอก พริกแกงขมุ เป็นต้น ด้านความเชื่อ ปัจจุบันชุมชนมีพิธีกรรมสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีต ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันวิจัยสังคม (2559) ที่กล่าวถึงศักยภาพของชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อนุรักษ์ : กรณีชุมชนกะเหรี่ยงในผืนป่าตะวันตก ภายใต้วิถีชีวิตเพื่อการบริโภคของครัวเรือน ส่วนใหญ่กะเหรี่ยงหนึ่งครัวเรือนที่มีสมาชิกระหว่าง 3 – 5 คน จะสามารถมีความมั่นคงทางอาหารจากการผลิตข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดทั้งปี จะต้อง มีพื้นที่ปลูกข้าวอย่างน้อย 5 ไร่ สำหรับพื้นที่ลุ่ม และประมาณ 8 – 10 ไร่ สำหรับการปลูกข้าวไร่ และสามารถเข้าถึงอการเก็บของในป่าได้ จำนวนกเนื้อสัตว์ และผักป่า เนื่องจากรายได้ของครัวเรือนไม่สูงมากนัก ดังนั้นเพื่อให้มีที่ดินพอสำหรับการปลูกข้าวและการทำการเกษตรอื่นเพื่อขาย หรือเป็นอาหาร กะเหรี่ยงหนึ่งครัวเรือนจะต้องมีที่ดินอย่างน้อย 10 ไร่ เพื่อให้สามารถมีอาหารพอสำหรับในแต่ละปี แต่สำหรับครัวเรือนกะเหรี่ยงที่ไม่ปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนด้วยปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีไม่พอเพียงจะแบ่งมาเพื่อปลูกข้าวนั้น การเปลี่ยนอาชีพในลักษณะของการปลูกเชิงพาณิชย์หรือการรับจ้างหรือการเปลี่ยนอาชีพเป็นพ่อค้าให้ได้เงินมาเพื่อเข้าถึงอาหารได้ด้วยการซื้ออีกสามถเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำใหครัวเรือนเกิดความมั่นคงทางอาหารได้เช่นกัน

2.2 ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ขมุ ปัจจุบันสมาชิกในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีป่ารอบชุมชนที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในการพึ่งพิงอาศัยทรัพยากรอาหาร แต่หลังจากการประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ทำให้เกิดผลกระทบด้านการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ วิถีชีวิตจากการผลิตเพื่อยังชีพก็เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขายหารรายได้ วิถีพึ่งพาป่าก็ลดลง การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการผลิตแบบเชิงเดี่ยวมากขึ้น การพัฒนาในพื้นที่และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา ส่งผลกระทบโดยภาพรวมต่อวิถีชีวิตในชุมชน โดยเฉพาะวิถีชีวิตที่เคยพึ่งพิงธรรมชาติผ่านป่า และยังส่งผลกระทบถึงการเปลี่ยนแปลงอีกหลายประการต่อความมั่นคงทางอาหาร สอดคล้องกับแนวคิดความมั่นคงทางอาหารโดยสุภา ไยเมือง (2555) ศจินทร์ ประชาสันดี (2552) พรทิพย์ ตีลกานันท์ (2557) นพรัตน์ ไชยชนะ (2562) และ Chaichana (2561) วิเคราะห์ความมั่นคงทางอาหารในสังคมไทย ปัญหาความมั่นคงทางอาหารใน

ระดับชุมชนถูกละเลย ทำให้การแก้ไขปัญหาและการสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับนโยบายยังเน้นที่การเพิ่มผลผลิตเป็นหลัก ส่งผลให้มิติการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในด้านความมั่นคงทางอาหารยังขาดความชัดเจน ในขณะที่มิติความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายของชุมชนในชนบทและเมือง รวมถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจและระบบการผลิตในภาคเกษตร ซึ่งเกี่ยโยงทั้งพฤติกรรมการผลิตและการบริโภคอันมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคมไทย ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนจึงมีบทบาทอย่างสำคัญทั้งในฐานะเป็นแหล่งของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีความสำคัญทั้งทางนิเวศวิทยาและฐานทรัพยากรสำหรับการผลิตอาหาร และเป็นทั้งหน่วยการผลิตในชุมชนชนบทหรือเกษตรกรรายย่อยซึ่งเป็นผู้ผลิตอาหารของสังคม มุมมองด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในมิติต่าง ๆ

2.3 แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชาติพันธุ์มุ โดยยุทธศาสตร์ BCG แนวทางที่สำคัญเพื่อแก้ไขสถานการณ์โดยนำแนวคิด BCG คือ 1) การจัดสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงต้องร่วมมือสร้างเครือข่ายในชุมชนที่เกิดจากทุนในชุมชน ได้แก่ เครือข่ายเรื่องข้าวไร่ - ข้าวนา ซึ่งปัจจุบันยังมีกลุ่มที่ทำน้อยลงเพราะปัญหาจากหลาย ๆ ปัจจัย ดังนั้นสมาชิกในชุมชนที่เหลืออยู่ควรจับมือร่วมกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งของอาชีพ และยกระดับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งสามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร 2) การใช้จุดแข็ง อัตลักษณ์ และศักยภาพของพื้นที่ (ความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม) ให้ชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และรับผลประโยชน์ โดยการนำศักยภาพของพื้นที่หรือเรื่องทุนที่ชุมชนมี ได้แก่ ทุนพื้นฐาน ทุนธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคมทุนวัฒนธรรม มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถอดบทเรียนเพื่อนำเอาต้นทุนเหล่านี้มาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในลักษณะที่ว่า สำนักพัฒนาถิ่นตนเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน 3) การใช้องค์ความรู้เทคโนโลยี ช่วยยกระดับให้ชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงสามารถแข่งขันได้ จากที่ชุมชนไม่สามารถแข่งขันกับพ่อค้าคนกลาง หรือการผลิตแบบเชิงเดี่ยวได้ ชุมชนควรหัน

กลับมามองโดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเกษตรกรรมซึ่งเป็นต้นทุนที่สำคัญที่มีในชุมชน อาศัยนักวิชาการ อาทิ กรมวิชาการเกษตร หรือองค์การบริหารส่วนตำบลท่ากระดาน ร่วมสร้างโมเดลความสำเร็จโดยต้องอาศัยหลักคิดแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้กัน รวมทั้งพัฒนางานวิจัยเพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตพืชสู่เป้าหมายเกษตรมูลค่าสูง และ 4) สร้างภูมิคุ้มกันและความสามารถในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยปรับวิธีคิดทางการพัฒนาชุมชน จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่ทำกินของตนเองเพื่อเป็นแหล่งถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร และนำหลักการทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชน สอดคล้องกับการทำการศึกษาของ ธนัชชัย มุ่งจิต (2555) กล่าวคือ บริบทชุมชนบ้านแม่สุรินมีวิถีชีวิตผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของคนไทยใหญ่ คนเมือง และคนกะเหรี่ยง ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก และมีความสัมพันธ์ที่แนบชิดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แหล่งที่มาของอาหารประกอบด้วย การผลิต แหล่งธรรมชาติ และหัวไร่ปลายนา การซื้อ และการแบ่งปันหรือทางวัฒนธรรมประเพณี ชุมชนมีแนวคิดต่อความมั่นคงทางอาหาร การเสริมศักยภาพชุมชนด้านการจัดการอาหารผ่านวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น การเสริมศักยภาพชุมชนในวิถีการบริโภคอย่างรู้เท่าทัน และการเสริมศักยภาพบุคลากรในชุมชนให้มีความรู้ในการเฝ้าระวังความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ตลอดจนการสร้างการเรียนรู้เรื่องความมั่นคงทางอาหารให้กับคนอื่น ๆ ในชุมชน และสอดคล้องกับการศึกษาของ นพรัตน์ ไชยชนะ (2563) ประเด็นแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนด้านความมั่นคงทางอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์ มีแนวทางในการรักษาทรัพยากรในชุมชนที่นำไปสู่การจัดการจัดการสู่ความมั่นคงด้านอาหารย่อมแตกต่างกัน แนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพความมั่นคงทางอาหารของหมู่บ้านทิพูเย คือ (1) การเสริมศักยภาพชุมชนในการจัดการแหล่งอาหารตามธรรมชาติ (2) การเสริมศักยภาพชุมชนในการผลิตพืชอาหารหลักที่มีความปลอดภัย เพียงพอ และหลากหลาย (3) การเสริมศักยภาพชุมชนด้านการจัดการอาหารผ่านวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น/ทุนชุมชน (4) การเสริมศักยภาพชุมชนในวิถีการบริโภคอย่างรู้ทันการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ และ (5) การเสริมศักยภาพให้กับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านทิพูเย ให้มีกลไกเพื่อเฝ้าระวังความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ตลอดจนการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชน

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการศึกษา

1.1 บริบทชุมชนและศักยภาพชุมชน บ้านบนเขาแก่งเรียง ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุมาตั้งแต่อดีต บรรพบุรุษ ของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ได้อพยพย้ายถิ่นมาจากเมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาว มีวิถีชีวิตการทำเกษตร มาตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2518 ตำบลท่ากระดานและพื้นที่ใกล้เคียงได้ประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ ทำให้วิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุที่ไร่ข้าวหมุนเวียนได้เปลี่ยนแปลงไปหันมาใช้สารเคมี และปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น ศักยภาพชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียง ประกอบด้วยทุนทางชุมชน ในมิติต่าง ๆ ได้แก่ 1) ทุนพื้นฐาน 2) ทุนธรรมชาติ 3) ทุนมนุษย์ 4) ทุนทางสังคม และ 5) ทุนวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่โดดเด่น

1.2 ด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ขมุ ปัจจุบันสมาชิก ในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีป่ารอบชุมชน ที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในการพึ่งพิงอาศัยทรัพยากรอาหาร แต่หลังจากการประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ทำให้เกิดผลกระทบด้านการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ วิถีชีวิตจากการผลิตเพื่อยังชีพก็เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขายหารายได้ วิถีพึ่งพาป่าก็ลดลง การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการผลิตแบบเชิงเดี่ยวมากขึ้น แต่อย่างไรก็ดีชุมชนยังให้ความสำคัญกับระบบความเชื่อเรื่องผีที่สัมพันธ์กับการเกษตรสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ซึ่งเป็นวิถีคิดเชิงซ้อนในการนำความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติมาใช้ในการจัดการสังคมมีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.3 แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ขมุ โดยยุทธศาสตร์ BCG กรอบคิดทาง BCG เป็นฐานคิดที่สำคัญที่สามารถทำให้ชุมชน บ้านบนเขาแก่งเรียงสามารถเกิดความมั่นคงทางอาหารได้อย่างยั่งยืน คือ 1) การจัดสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ โดยชุมชนต้องสร้างเครือข่ายในชุมชน ที่เกิดจากทุนในชุมชน ซึ่งสมาชิกในชุมชนที่เหลือนอยู่ควรจับมือร่วมกันเพื่อสร้างความ

เข้มแข็งของอาชีพ และยกระดับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น 2) การใช้ศักยภาพของพื้นที่ คือ สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการของชุมชนที่จะต้องกระตุ้นให้ชุมชนบ้านบนเขาแก่งเรียงร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และรับผลประโยชน์ โดยนำทุนต่าง ๆ ที่ค้นพบในชุมชน ประกอบด้วย ทุนพื้นฐาน ทุนธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคมทุนวัฒนธรรม มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถอดบทเรียนเพื่อนำเอาต้นทุนเหล่านี้มาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในลักษณะที่ว่า สำนักพัฒนาถิ่นตนเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน 3) การใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี ยกระดับให้ชุมชนสามารถแข่งขันได้ คือ การกระตุ้นให้ชุมชนหวนคิด และสนใจเรื่องของการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนทั้งนี้อาศัยการร่วมสร้างโมเดลความสำเร็จโดยต้องอาศัยหลักคิดแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตระหนักรู้กัน และ 4) สร้างภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ปรับวิธีคิดทางการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยให้ทุกส่วนทั้งสมาชิกในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่ทำกินของตนเอง และนำแนวทางหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชน

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

2.1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายท้องถิ่น

1) องค์การบริหารส่วนตำบลท่ากะดาน กำหนดแผนการพัฒนาท้องถิ่น ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนร่วมกับสมาชิกในชุมชนโดยอาศัยศักยภาพของชุมชนและทุนของชุมชนเป็นฐานในการกำหนดแผนพัฒนาท้องถิ่น

2) สำนักงานเกษตรอำเภอศรีสวัสดิ์ ควรสนับสนุนการจัดการความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตั้งแต่ระดับครัวเรือน สร้างความตระหนักตั้งแต่สมาชิกในครัวเรือน นำเอาต้นทุนเหล่านี้มาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในลักษณะที่ว่า สำนักพัฒนาถิ่นตนเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

3) โรงเรียนบ้านบนเขาแก่งเรียง สร้างบทเรียนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรในชุมชน ต้นทุนในชุมชน เพื่อให้เยาวชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเรียนรู้

รับทราบ เกิดความภาคภูมิใจ และสร้างบทเรียนท้องถิ่นด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเพื่อให้เยาวชนเกิดความตระหนัก และห่วงแหนชุมชนของตนต่อไป

2.1.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการมีส่วนร่วมเพื่อผลักดันแผนเป็นวาระระดับอำเภอร่วมกัน เพื่อสร้างกลไกการขับเคลื่อนเชิงยุทธศาสตร์ของอำเภอให้เป็นวาระเชิงนโยบาย “เกษตรปลอดภัย เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร” โดยการเชื่อมแผนงานเชิงบูรณาการ และเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้มีโอกาสได้เข้าถึงนโยบายของหน่วยงานและภาครัฐไม่ว่าจะเป็นเชิงวิชาการ และการสนับสนุนงบประมาณโดยมีนักวิชาการ ภาครัฐเข้ามาเป็นหุ้นส่วนเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำในการหนุนเสริมองค์ความรู้ และการสร้างองค์การเครือข่ายในรูปการณ์จัดการสหกรณ์การเกษตรเพื่อสุขภาพ นำสู่การเปิดตลาดรองรับที่มีความเป็นกลางให้เกษตรกรที่มีพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจชุมชน สู่การขยายในวงกว้าง

2.2 ข้อเสนอแนะในการทำการศึกษาต่อไป

2.2.1 ควรมีการศึกษาประเด็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรอาหาร ประเมินความเสี่ยง ปัจจัย เงื่อนไข สาเหตุของความเสี่ยงที่สามารถจะส่งผลกระทบต่อชุมชนตั้งแต่อดีต - ปัจจุบัน และอนาคต เพื่อเป็นแนวทางให้กับชุมชน หน่วยงาน สามารถวางแผนในการจัดการความมั่นคงทางอาหารได้อย่างถูกต้อง และถูกทางยิ่งขึ้น

2.2.2 ควรศึกษาด้านการเสริมพลังของชุมชนในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร เพื่อยกระดับชุมชนที่ขาดปัจจัยเงื่อนไขการเรียนรู้ให้สามารถพัฒนาไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและขยายไปถึงระดับท้องถิ่นได้อย่างเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ผู้มีบทบาทสำคัญที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ ขอขอบคุณผู้ให้คำแนะนำ คำปรึกษาและช่วยเหลือผู้วิจัยตลอดมา ทั้งภาคส่วนหน่วยงานภาครัฐ สมาชิกในชุมชนและผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย และศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์ มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ให้ความกรุณาเปิดมุมมองด้านชาติพันธุ์ชุมชนในประเทศไทย

และกรุณาประเมินคุณภาพรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ผู้วิจัยต้องใช้คำว่า “กราบขอขอบพระคุณ” มา ณ โอกาสนี้

บรรณานุกรม

- กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG พ.ศ. 2564 – 2569. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- จอมขวัญ ชุมชาติ. (2558). ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโคกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ชัยณรงค์ ศรีวัช และคณะ. (2563). กิ จกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยโครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการความรู้การวิจัยลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรี (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- ธันชัย มุ่งจิต. (2555). แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางอาหารบ้านแม่สุริน อำเภอนายูง จังหวัดแม่ฮ่องสอน (วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นพรัตน์ ไชยชนะ และจักขุมาลย์ วงษ์ท้าว. (2561). ความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมบนความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่น บ้านทิพเย ตำบลชะแล อำเภอดงพญาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. 11(1), 47 – 72.
- นพรัตน์ ไชยชนะ และวีระวัฒน์ อุดมทรัพย์. (2559). “สื่อภาวะ” วิธีการทำมหากินกะเหรี่ยงโปว์บ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขยง อำเภอดงพญาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. 11(2), 119 -132.
- นพรัตน์ ไชยชนะ. (2561). แนวทางเสริมสร้างศักยภาพชุมชนด้านความมั่นคงทางอาหาร: กรณีศึกษากันทิพเย ตำบลชะแล อำเภอดงพญาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. 8(1), 158–171.

- นพรัตน์ ไชยชนะ. (2562). แง่บวกบ้านต๋องแดงและความมั่นคงทางอาหารใน
ท้องถิ่น, วารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ. 14 (1): 121 – 151.
- นพรัตน์ ไชยชนะ. (2562). อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มอญจากฐานสู่ฐาน กรณีกีฬา
บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (วิทยานิพนธ์
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นพรัตน์ ไชยชนะ. (2563). แนวทางเสริมสร้างศักยภาพชุมชนด้านความมั่นคง
ทางอาหาร: กรณีศึกษาบ้านทิพย์ ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ
จังหวัดกาญจนบุรี, วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. 8(1), 158 – 171.
- พรทิพย์ ดิลกานันท์. (2557). การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้าง
ความมั่นคงทางอาหาร (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมุข ชาญธนะวัฒน์. (2548). ชุมชนนี้มีความหมาย. วารสารภาษาและ
วัฒนธรรม. 24(1), 46 – 60.
- ปานุมาศ สุนทรวิจิตร. (2559). ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนคลองแดน
กรณีศึกษาตำบลคลองแดน อำเภอรือโนด จังหวัดสงขลา (วิทยานิพนธ์
วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์. (2536). สิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร.
กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ศจินทร์ ประชาสันต์ และคณะ. (2555). ความมั่นคงทางอาหาร. กรุงเทพฯ:
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) และมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน.
- ศจินทร์ ประชาสันต์. (2552). การพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร.
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.).
- สถาบันวิจัยสังคม. (2556). การศึกษาเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิต
ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อนุรักษ์: กรณีชุมชนกะเหรี่ยงในผืนป่าตะวันตก
ปีที่ 1 (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สถาบันวิจัยสังคม. (2559). ศึกษาเพื่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อนุรักษ์: กรณีศึกษาชุมชนกะเหรี่ยงในผืนป่าตะวันตก ปีที่ 2 (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภา ไยเมือง. (2555). ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน. นนทบุรี: มูลนิธิชีววิถี.
- สุรัช รัชชาติ. (2545). ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ : รูปแบบการบริโภคและแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนภาคตะวันตกประเทศไทย (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โสฬส ศรีไธย์ และคณะ. (2551). โครงการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการพัฒนาความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการในประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- อรพรรณ ศรีทอง และเฉลิมพล ศรีทอง. (2563). การศึกษาภูมิปัญญาวัฒนธรรมการปลูกข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุกรณีศึกษาบ้านบนเขาแก่งเรียง ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี, วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. 5(1): 155 – 167.
- Alkon, A.H. (2011). Food Security. Los Angeles: SAGE Publications, Inc.
- Chaichana, N. (2018). Modes of Production and Food Security in Cultural Dimensions Ban Thiphuye, Thailand, Asian Political Science Review. 2 (2): 24 - 32.